

IBDIS

We know
BOOKS

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VIVEKANANDA, swami

Jñāna yoga: eliberare prin cunoaștere / Swami Vivekananda; trad. din lb.

engleză: Marian Stan. – Editia a 2-a – București: Herald, 2023

ISBN 978-630-6550-22-7

I. Stan, Marian (trad.)

2

Pentru noutăți și comenzi:

www.edituraherald.ro

office@edituraherald.ro

Tel: 021.319.40.60, 021.319.40.61

Fax: 021.319.40.59, 021.319.40.60

Mob: 0744.888.388, 0771.664.320

Swami Vivekananda

JNANA YOGA

© Lectures by the Swāmi Vivekānanda on Jnāna Yoga, The Vedānta Society, 1902

SWAMI
VIVEKANANDA

JÑĀNA YOGA

ELIBERARE PRIN CUNOAȘTERE

Traducere din limba engleză:

MARIAN STAN

EDITURA HERALD

București

Viziune grafică și DTP:
Ela StoicaLector:
Dan Mihăilă

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare a informației, fără permisiunea editorului. Ediție în limba română publicată de Editura Herald. Copyright © 2023

CUPRINS

CAPITOLUL I NECESITATEA RELIGIEI	7
CAPITOLUL II ADEVĂRATA NATURĂ A OMULUI	21
CAPITOLUL III MĂYĂ ȘI ILUZIA	42
CAPITOLUL IV MĂYĂ ȘI EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE DUMNEZEU	62
CAPITOLUL V MĂYĂ ȘI LIBERTATEA	77
CAPITOLUL VI ABSOLUTUL ȘI MANIFESTAREA	90
CAPITOLUL VII DUMNEZEU ÎN FIECARE LUCRU	107
CAPITOLUL VIII REALIZAREA	120
CAPITOLUL IX UNITATE ÎN DIVERSITATE	143
CAPITOLUL X LIBERTATEA SUFLETULUI	159

CAPITOLUL XI COSMOSUL, MACROCOSMOSUL	175
CAPITOLUL XII COSMOSUL, MICROCOSMOSUL	185
CAPITOLUL XIII NEMURIREA	201
CAPITOLUL XIV ĀTMAN	214
CAPITOLUL XV ĀTMAN: ASERVIREA ȘI LIBERTATEA SA	232
CAPITOLUL XVI OMUL REAL ȘI CEL APARENT	241

CAPITOLUL I

NECESITATEA RELIGIEI

Dintre toate forțele care au lucrat și lucrează încă pentru a modela destinele speciei umane, este cert că niciuna nu s-a dovedit mai puternică decât cea care se manifestă prin religie. Toate organizațiile sociale sunt animate discret de această putere specială, din care derivă cel mai hotărâtor factor de coeziune ce a acționat vreodată în sânul comunităților umane. Este evident pentru toată lumea că, deseori, legăturile de ordin religios s-au dovedit a fi mai puternice decât cele rasiale, regionale, sau chiar ereditare. Este binecunoscut faptul că oamenii care se închină la același Dumnezeu și cred în aceeași religie s-au ajutat reciproc mai mult și mai constant decât cei cu aceeași origine, sau chiar decât frații.

Au existat varii tentative de a descoperi începuturile religiei. În toate vechile religii de care avem cunoștință astăzi se afirmă că ele sunt, toate, supranaturale, că nu sunt, ca să zicem așa, rodul creierului omenesc, provenind de undeva din afara lui.

Două sunt teoriile care au dobândit oarecare credit în fața specialiștilor moderni. Una ține de spiritul teoriei religiei, cealaltă de evoluția ideii de Infinit. O tabără susține că ideile de ordin religios provin din cultul strămoșilor; cealaltă, că religia provine din personificarea puterilor naturii. Omul dorește să păstreze vie amintirea rudelor decedate și este convins că ele trăiesc chiar dacă trupul a putrezit. El vrea să le aducă de mâncare și, într-un anume sens, să le venereze. De aici s-a dezvoltat ceea ce numim „religie”.

Studiind vechile religii ale egiptenilor, babilonienilor, chinezilor și multor altor etnii din America și de aiurea, putem depista indicii clare ale faptului că acest cult al strămoșilor a constituit începuturile religiei. În Egiptul antic, sufletul a fost conceput ca un dublu. Fiecare corp omenesc conținea în el o altă ființă foarte asemănătoare; iar când omul murea, acest dublu ieșea din trup și continua să trăiască. Însă viața acestui dublu se prelungea numai atâta vreme cât trupul defunctului rămânea intact. Iată de ce egiptenii aveau atâta grijă să păstreze corpul nevătămat. Acesta este motivul pentru care au construit acele imense piramide unde păstrau corpurile. Căci, dacă oricare parte a corpului exterior era vătămată, dublul ar fi fost și el vătămat în același fel. Este limpede că aici avem de-a face cu un cult al strămoșilor.

Ideea dublului apare, puțin diferită, și la vechii babilonieni. Dublul și-a pierdut orice simțământ de iubire; el îi înfricoșa pe cei vii pentru a-i da de mâncare și de băut și pentru a-l ajuta în diverse moduri. El și-a pierdut chiar și sentimentele avute față de propriii copii și de soție. Găsim urme ale acestui cult al strămoșilor și la vechii hinduși. Se poate spune că și în China antică baza religiei a constituit-o cultul strămoșilor, cult ce înrăurește încă întreg cuprinsul acestei țări uriașe. De fapt, singura religie despre care putem spune că înflorește în China este cultul strămoșilor. Acesta pare să fie un argument solid în favoarea teoriei potrivit căreia în cultul strămoșilor se regăsesc începuturile religiei.

Pe de altă parte, există specialiști care, studiind vechile texte indo-europene, demonstrează că religia provine din cultul naturii. Deși găsim dovezi ale cultului strămoșilor pretutindeni în India, cele mai vechi texte nu îl amintesc defel. În *Rig-Veda Samhitā*, cel mai vechi text indo-european, nu găsim nicio consemnare a sa. Specialiștii moderni consideră

că acolo se vorbește despre cultul naturii. Minte omenească pare a se strădui să tragă cu ochiul în spatele scenei. Zorile, seara, uraganul, copleșitoarele și mărețele forțe ale naturii, frumusețile ei, au provocat mintea omenească, făcând-o să aspire a pătrunde dincolo de aparențe, pentru a înțelege câte ceva despre toate acestea. Pe parcursul acestor strădănii, oamenii au înzestrat respectivele fenomene cu atribute personale, dându-le suflute și corpuri, uneori minunate, alteori transcendente. Cu fiecare asemenea tentativă, aceste fenomene devin simple abstracțiuni, personificate sau nu. Tot așa stau lucrurile și la vechii greci; întreaga lor mitologie nu reprezintă decât un cult abstractizat al naturii. Situația este similară la vechii germani, la scandinavi și la toate celelalte neamuri indo-europene. Astfel, se aduce un argument solid în favoarea tezei potrivit căreia religia își are originile în personificarea forțelor naturii.

Deși par contradictorii, aceste două concepții pot fi reconciliate în baza unui al treilea punct de vedere care, după opinia mea, reprezintă veritabilul germene al religiei și pe care propun să-l numim efortul de a depăși limitările simțurilor. Când omul merge să caute spiritele propriilor strămoși, adică, spiritele morților, el dorește să întrezărească ce se va întâmpla după ce trupul putrezește. Tot astfel, când el dorește să înțeleagă puterea care acționează în spatele copleșitoarelor fenomene ale naturii.

În oricare dintre aceste cazuri, un lucru e sigur: faptul că el dorește să depășească limitările simțurilor. El nu poate fi satisfăcut cu ceea ce îi oferă simțurile sale, dorind să meargă dincolo de ele. Nu avem nevoie de o explicație misterioasă. Mi se pare cât se poate de firesc ca primele rudimente ale religiei să vină prin intermediul viselor. Este posibil ca ideea nemuririi să-i fi venit prima oară omului prin intermediul

viselor. Nu este visul o stare întru totul minunată? După cum știm, copiii și oamenii lipsiți de educație nu consideră starea somnului cu vise foarte diferită de starea de veghe. Ce poate fi mai firesc decât faptul că, până și în somn, când corpul pare a fi mort, mintea își continuă activitățile ei sofisticate, potrivit unei logici naturale? De ce să ne mirăm dacă oamenii vor conchide imediat că, în clipa când trupul dispăre pentru totdeauna, activitățile acestea vor continua?

În opinia mea, supranaturalul își găsește astfel o explicație mult mai firească, prin intermediul ideii de vis, mintea omenească evoluând spre concepții din ce în ce mai înalte. Desigur, cu timpul, marea majoritate a oamenilor au ajuns la concluzia că aceste vise nu se verifică în starea lor de veghe și că în timpul somnului cu vise omul nu are experiențe noi, ci recapitulează, pur și simplu, experiențele din starea de veghe.

Dar, până să se ajungă aici, căutarea începuse, o căutare lăuntrică, omul epurat de pasiuni continuând să investigheze tot mai profund diferitele etape ale mentalului, descoperind niveluri superioare atât stării de veghe, cât și somnului cu vise. Regăsim această stare de conștiință în toate religiile organizate ale lumii sub numele de „extaz” sau „inspirație”. Se spune despre profeții și mesagerii care au fondat religiile organizate că au avut acces la stări de conștiință ce nu erau nici veghe, nici somn, în care au avut contact direct cu o nouă serie de realități legate de ceea ce se numește tărâmul spiritual. Acolo, ei au realizat anumite lucruri într-o manieră mult mai intensă decât realizăm noi lucrurile în starea noastră de veghe.

Să luăm ca exemplu religia brahmanilor. Se spune că *Vedele* au fost scrise de *Riși*. Acești *Riși* au fost niște înțelepți care au realizat natura profundă a lucrurilor. Definiția exactă a cuvântului sanscrit *riși* este „Văzător al Mantrelor” – al gândurilor transmise în imnurile vedice. Acești oameni

declarau că au realizat, că au simțit – dacă se poate folosi acest cuvânt când ne referim la cele suprasensibile – anumite lucruri, lucruri pe care, apoi, le-au consemnat. Regăsim același tip de adevăr exprimat atât la evrei, cât și la creștini.

Budiștii aparținând școlii din Sud constituie o excepție. Ne putem pune următoarea întrebare: Dacă budiștii nu cred în existența vreunui Dumnezeu sau a sufletului, cum este posibil ca religia lor să provină dintr-o stare de existență suprasensibilă? Răspunsul este că până și budiștii recunosc o lege morală eternă, iar această lege morală nu a fost dedusă pe cale rațională, în accepțiunea curentă a termenului, ci Buddha a descoperit-o într-o stare de conștiință suprasensibilă. Cei care au studiat viața lui Buddha, chiar așa cum ne este ea înfățișată succint în minunatul poem *Lumina Asiei*, își amintesc, poate, că Buddha este prezentat stând sub arborele Bo până când a atins o stare de conștiință suprasensibilă. Toate învățăturile sale provin de aici, nu dintr-o cunoaștere de ordin rațional.

Astfel, toate religiile afirmă un lucru cutremurător: că, în anumite momente, mintea omenească depășește nu doar limitările simțurilor, dar și puterea rațiunii. Atunci, ia contact direct cu realități care ar fi rămas inaccesibile atât simțurilor, cât și rațiunii. Aceste realități constituie baza tuturor religiilor lumii. Desigur, avem dreptul să ne îndoim de aceste realități, de a le supune testului rațiunii. Totuși, religiile care există pe pământ acordă minții omenești această putere specială de a transcende limitările simțurilor și ale rațiunii, realitatea respectivei puteri fiind, din punctul de vedere al religiei, dincolo de orice îndoială.

Pe lângă necesitatea de a ști exact în ce măsură sunt adevărate lucrurile afirmate de către religii, altă problemă caracteristică tuturor religiilor este tocmai faptul că ni se

prezintă numai abstracțiuni, spre deosebire de descoperirile concrete din domeniul fizicii, de pildă. În toate religiile puternic instituționalizate, ni se propune cea mai pură Abstracție a Unității fie sub forma unei Prezențe Abstrase, ca o ființă Atotputernică, ca o Personalitate Abstractă numită Dumnezeu, ca Lege Morală, fie sub forma unei Esențe Abstracte care este subiacentă tuturor existențelor.

În epoca modernă au existat, de asemenea, tentative de a propovădui religia fără a recurge la stări de conștiință suprasensibile, însă ele nu au făcut decât să preia vechile abstracțiuni și să le dea nume diferite, precum „Lege Morală”, „Unitatea Ideală” și așa mai departe, demonstrând astfel că aceste abstracțiuni nu-și au originea în simțuri. Nimeni dintre noi nu a văzut încă o „Ființă Umană Ideală”, cu toate că ni se spune să credem în așa ceva. Nimeni dintre noi nu a văzut pe cineva care să corespundă întru totul idealului de perfecțiune umană. Totuși, nu putem progresa fără acest ideal.

Astfel, un fapt este evident în toate aceste religii diferite, anume că există o Unitate Ideală Abstractă, care ni se propune sub forma unei Persoane, a unei Ființe Impersonale, a unei Legi, a unei Prezențe sau a unei Esențe. Ne străduim mereu să ne ridicăm la înălțimea acestui ideal. Fiecare ființă umană, oricine ar fi și oriunde s-ar afla, are un ideal al puterii infinite. Fiecare ființă umană are un ideal al plăcerii infinite. Cele mai multe dintre lucrările din jurul nostru, activitățile pe care le vedem desfășurându-se pretutindeni se datorează efortului de a atinge acest ideal al puterii sau plăcerii infinite.

Însă există unii oameni care descoperă repede că, deși se străduiesc să dobândească puterea infinită, aceasta nu poate fi atinsă prin intermediul simțurilor. Ei descoperă destul de rapid că acea plăcere infinită nu poate fi obținută prin simțuri, sau, cu alte cuvinte, că simțurile și corpul sunt

prea limitate pentru a exprima infinitul. Este imposibil să manifesti Infinitul prin finit și, mai devreme sau mai târziu, omul ajunge să renunțe la încercarea de a exprima Infinitul prin finit. Această renunțare, această abandonare a tentativei constituie fundalul oricărei etici. Renunțarea este temelia însăși pe care se ridică eșafodajul eticii. Nu s-a propovăduit niciodată vreun cod etic care să nu aibă la bază renunțarea.

Etica spune întotdeauna: „Nu eu, ci Tu”. Deviza ei este: „Nu sinele, ci non-sinele”. Ideile deșarte ale individualismului, de care se agață omul în tentativa de a găsi acea Putere Infinită sau Plăcere Infinită prin intermediul simțurilor, trebuie să fie abandonate – spun legile eticii. Trebuie să te pui pe tine însuși la urmă și pe ceilalți înaintea ta. Simțurile spun: „Eu mai întâi”. Etica spune: „Trebuie să mă las pe mine la urmă”. Astfel, toate codurile etice sunt întemeiate pe această renunțare; distrugere, nu construcție a individului în plan material. Infinitul căutat nu-și va găsi niciodată expresia în planul material, așa ceva fiind imposibil și de neconceput.

Așadar omul trebuie să renunțe la planul material și să se înalțe spre alte sfere pentru a căuta o expresie mai profundă a aceluși Infinit. Astfel sunt formulate diversele legi etice, care au toate o singură idee centrală – veșnica renunțare de sine. Completa anihilare de sine este idealul eticii. Oamenii sunt stupefiați dacă li se cere să nu se gândească la individualitățile lor, părând foarte înspăimântați de perspectiva pierderii a ceea ce ei numesc „individualitate”. În același timp, astfel de oameni vor afirma justețea celor mai înalte idealuri etice, negândindu-se nicio clipă la faptul că ținta, țelul și ideea centrală a oricărei etici este distrugerea, iar nu consolidarea individului.

Standardele utilitariste nu pot explica relațiile de ordin etic dintre oameni, căci, în primul rând, legile etice nu pot

fi derivate din considerente de utilitate. Fără ceea ce se numește legitimarea de tip supranatural, sau, așa cum prefer să îi spun, fără percepția planului suprasensibil, nu poate exista etică. Fără efortul către Infinit nu poate exista ideal. Orice sistem care vrea să-i încătușeze pe oameni în limitele propriilor lor societăți este incapabil să găsească o explicație a legilor etice ale umanității. Utilitaristul vrea să renunțe la efortul către Infinit, la tentativa de atingere a planului Suprasensibil ca la ceva irealizabil și absurd, și, în același timp, ne cere să aderăm la principiile eticii și să acționăm spre binele societății. De ce să facem asta?

Facerea de bine are doar o importanță secundară. Noi trebuie să avem un ideal. Etica nu este un scop în sine, ci mijlocul de a atinge scopul. Dacă scopul nu există, de ce să respectăm preceptele etice? De ce să fiu bun cu alți oameni, de ce să nu-i prejudiciez? Dacă fericirea este scopul omenirii, de ce să nu mă fac pe mine fericit și pe alții nefericiți? Ce mă împiedică?

În al doilea rând, utilitatea este concepută pe baze prea înguste. În prezent, toate formele și metodele sociale provin din societate așa cum există ea, dar ce drept are utilitaristul să presupună că societatea este veșnică? În urmă cu milioane de ani, societatea nu exista și este posibil să nu existe peste câteva milioane de ani. Este foarte probabil să fie una dintre etapele de trecere pe care o parcurgem în drumul către un nivel de evoluție superior, iar orice lege ce provine exclusiv din societate nu poate acoperi toate aspectele naturii umane.

Așadar, în cel mai bun caz, teoriile utilitariste se pot dovedi valide în actualele condiții sociale. În afara acestora, ele își pierd orice valoare. Dar un cod etic, o moralitate ce provine din religie și spiritualitate are drept câmp întregul potențial infinit al omului. O astfel de etică vizează individul,

dar în relație cu Infinitul. Ea vizează, de asemenea, societatea – deoarece societatea nu este decât un anumit număr de indivizi grupați laolaltă; și, după cum ea se aplică individului și relațiilor *sale* cu veșnicia, tot astfel se aplică societății ca întreg, în orice stare s-ar afla la un moment dat. Așadar, vedem că omenirea are mereu nevoie de religie și spiritualitate. Omul nu se poate gândi tot timpul la materie, oricât de agreabil ar fi acest lucru.

S-a spus că acordarea unei atenții prea mari celor spirituale prejudiciază relațiile de ordin practic cu lumea. Încă din vremea înțeleptului chinez Confucius, se spunea: „Să ne îngrijim de lumea aceasta; apoi, când vom sfârși cu lumea aceasta, ne vom îngriji de lumea cealaltă”. Este foarte bine să *ne îngrijim* de lumea aceasta. Dar, dacă acordând o prea mare atenție celor spirituale neglijăm întrucâtva relațiile de ordin practic, o prea mare atenție acordată așa-numitelor realități pragmatice ne prejudiciază și aici și în lumea de apoi, făcându-ne materialişti. Căci omul nu trebuie să-și facă un scop din *natură*, ci din altceva mai înalt.

Omul este om atâta timp cât se străduiește să se ridice deasupra naturii, iar această natură este atât interioară, cât și exterioară. Ea include nu doar legile care guvernează particulele materiei din exteriorul nostru și din corpul nostru, ci și natura lăuntrică mai subtilă care este, de fapt, forța motrice ce guvernează exteriorul.

Este foarte bine să cucerim natura exterioară, dar este și mai bine să cunoaștem natura noastră lăuntrică. Este minunat să cunoaștem legile care guvernează astrele și planetele; este infinit mai minunat și mai bine să cunoaștem legile care guvernează pasiunile, sentimentele, voința oamenilor. Cucerirea omului lăuntric, înțelegerea resorturilor secrete din

mintea omenească, cunoașterea secretelor sale minunate, toate acestea țin de domeniul religiei.

Specificul naturii umane – mă refer la natura umană obișnuită – este să dorească să vadă mari isprăvi în plan material. Omul obișnuit nu poate să înțeleagă nimic din ceea ce este subtil. S-a spus pe bună dreptate că masele admiră leul care ucide o mie de miei, fără a se gândi nicio clipă la moartea mieilor. Deși este o victorie de moment pentru leu; deoarece ei își găsesc plăcerea doar în manifestările forței fizice. Așa funcționează de regulă oamenii. Ei înțeleg și își găsesc plăcerea în toate cele exterioare.

Dar în sânul oricărei societăți există și segmentul celor care nu își găsesc plăcerea în simțuri, ci dincolo de ele, și care, din când în când, întrezăresc fugăr o realitate mai înaltă decât materia și se străduiesc să o atingă. Și dacă vom citi printre rânduri istoria națiunilor, vom descoperi că ascensiunea unei națiuni coincide întotdeauna cu o expansiune a acestui segment uman; iar declinul începe când această căutare a Infinitului, oricât de vană pare ea în ochii utilitariștilor, a încetat. Cu alte cuvinte, principalul motor al forței unui neam este tocmai spiritualitatea sa, iar moartea unui neam începe în clipa când spiritualitatea apune iar materialismul câștigă teren.

Așadar, pe lângă realitățile și adevărurile indiscutabile pe care le putem afla cu ajutorul religiei, pe lângă consolarea pe care ne-o poate oferi, religia, ca studiu, este cel mai important și mai benefic exercițiu în care se poate angaja mintea umană. Această căutare a Infinitului, această strădanie de a-l sesiza, de a depăși limitările simțurilor – dincolo de materie, am zice – pentru ca omul spiritual să evolueze – lupta dusă zi și noapte pentru ca ființa noastră să fie una cu Infinitul – chiar această luptă reprezintă cel mai splendid și glorios demers pe care îl poate face omul. Unii își găsesc plăcerea supremă mâncând.

Nu avem dreptul să spunem că greșesc. Alții își găsesc plăcerea supremă posedând anumite lucruri. Nu avem dreptul să spunem că greșesc. Însă nici ei nu au dreptul să spună că oamenii care-și găsesc plăcerea supremă în contemplarea celor spirituale greșesc cu ceva. Cu cât mai scăzut este gradul de organizare, cu atât mai mare este plăcerea simțurilor. Foarte puțini oameni se pot desfăta mâncând așa cum o face un câine sau un lup. Însă toate plăcerile câinelui sau lupului s-au dus, ca să spunem așa, în simțuri.

În toate națiunile, tipurile umane inferioare își găsesc plăcerea în simțuri, în vreme ce oamenii cultivați și educați o găsesc în gândire, în filosofie, în arte și științe. Spiritualitatea reprezintă un plan încă și mai înalt. Subiectul fiind infinit, acest plan este cel mai înalt, iar plăcerea atinge un maxim aici, pentru aceia care o pot aprecia. Deci, chiar acceptând premisa utilitaristă potrivit căreia menirea omului este de a căuta plăcerea, ar trebui să cultivăm gândirea religioasă, deoarece ea este cea mai aleasă plăcere din câte există. Așadar, studiul religiei mi se pare a fi absolut necesar.

Acest lucru poate fi constatat în efectele sale. El reprezintă cea mai importantă forță motrice a minții umane. Niciun alt ideal nu ne poate oferi aceeași imensă energie precum realitățile de ordin spiritual. Este limpede pentru noi toți că întreaga istorie a umanității constituie o mărturie în acest sens, dovedind că puterile spiritualității sunt încă vii. Nu neg că, pe temeiul unor concepții pur utilitariste, oamenii pot fi foarte buni și morali. Pe lume au existat mulți oameni de seamă, întru totul onorabili, morali și buni, ce și-au întemeiat viața pe principii pur utilitariste. Dar cei care influențează decisiv lumea, oamenii debordând de un magnetism ieșit din comun, persoanele al căror spirit operează în sute și mii de semeni, a căror viață aprinde în

ceilalți focul spiritualității – astfel de oameni au întotdeauna o bază de ordin spiritual. Forța lor motrice provine din religie. Religia este cel mai puternic arc motric pentru a realiza energia infinită care constituie dreptul înăscut și natura fiecărui om. Religia este cea mai înaltă motivație pentru formarea caracterului în sensul înfăptuirii tuturor celor bune și frumoase, pentru a aduce pace ție și celorlalți.

Iată de ce ea se cuvine a fi studiată tocmai din acest punct de vedere. Studiul religiei trebuie să aibă o bază mai largă decât înainte, renunțându-se la toate ideile înguste, limitate și conflictuale. Toate concepțiile religioase sectare, tribale sau naționale trebuie să dispară. Superstiția potrivită căreia fiecare trib sau națiune are propriul Dumnezeu și toți ceilalți greșesc trebuie să aparțină trecutului. Toate ideile de acest fel trebuie abandonate.

Pe măsură ce mintea umană se deschide spre concepții mai largi, pașii făcuți pe calea evoluției spirituale se măresc, la rândul-le. A sosit vremea când omul nu mai poate consemna un gând fără ca acesta din urmă să fie cunoscut de întreaga lume. Prin mijloace eminent fizice, suntem în contact cu lumea întreagă; tot astfel, religiile viitorului trebuie să câștige același grad de universalitate, de amplitudine.

Idealurile religioase ale viitorului trebuie să îmbrățișeze toate cele bune și frumoase de pe lume, având, în același timp, o amplitudine infinită pentru dezvoltarea în viitor. Tot ceea ce s-a dovedit a fi bun în trecut trebuie păstrat; iar ușile trebuie să fie mereu deschise pentru viitoare adăugiri la ceea ce există deja ca rezervă. Religia trebuie să fie întotdeauna inclusivă; ea nu trebuie să disprețuiască o altă religie pe motiv că aceasta din urmă îl concepe diferit pe Dumnezeu.

În viața mea am văzut mulți oameni de o înaltă spiritualitate, multe persoane inteligente, care nu credeau deloc în

Dumnezeu, mai exact, nu credeau în accepțiunea curentă a cuvântului. Poate îl înțelegeau pe Dumnezeu mai bine decât vom putea noi să o facem vreodată. Ideea unui Dumnezeu Personal sau Impersonal, Infinitul, Legea Morală, Omul Ideal – toate acestea trebuie să fie cuprinse în definiția religiei. Iar când religiile au fost astfel extinse, puterea lor de a inspira binele va fi însușită. Cu imensa putere pe care o dețin, religiile au făcut adesea mai mult rău decât bine, și asta numai din cauza exclusivismului și limitărilor lor.

Chiar și în ziua de azi, există multe secte și organizații cu idei relativ similare, care se luptă unele cu altele deoarece una nu dorește să formuleze aceste idei în exact aceiași termeni precum cealaltă. Iată de ce religiile vor trebui să devină mai inclusive. Ideile religioase vor trebui să devină universale, vaste și infinite; doar atunci religia își va putea juca pe deplin rolul, căci ea de-abia a început să-și manifeste puterea în lume.

Se spune uneori că religiile se află în agonie, că idealurile spirituale sunt pe cale de a dispărea de pe fața pământului. Eu am impresia că influența lor abia începe să crească. Puterea religiei, într-o accepțiune largită și purificată, urmează să impregneze fiecare aspect al vieții omenești. Câtă vreme religia a fost în mâna câtorva aleși sau a tagmei preoțești, ea era propovăduită în temple, biserici, cărți, dogme, ceremonii, forme și ritualuri. Însă când vom avea acces la perspectiva universală, atunci și numai atunci va putea religia să devină reală și vie; ea va deveni într-un tot firească pentru noi, va trăi în fiecare clipă, va impregna fiecare por al societății noastre și va fi o forță inspiratoare a binelui într-o măsură infinit mai mare decât până acum.

Se simte nevoia unei solidarități între diferite tipuri de religie, provenind din înțelegerea faptului că toate religiile